

Agustí Duran i Sanpere i els orígens de la Biblioteca Popular: aproximació històrico-social (1914-1934)

Agata ALEGRE i BATLLE

0. Introducció

Una lectura encuriosida primer, i molt interessada a mesura que anava avançant, de la correspondència d'Agustí Duran i Sanpere i el seu amic i collaborador Frederic Gómez i Gabernet, conservada a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera,¹ ens portà a una constatació: Duran i Sanpere fou l'impulsor i instigador perquè Cervera tingués una Biblioteca Popular.

Dins l'any 1988 celebrem el centenari del naixement d'Agustí Duran. Es parla d'ell com a ànima de l'Arxiu Històric i els Museus, com a protector, compilador i salvaguarda del patrimoni artístic i històric de Cervera. Hi podem afegir, a més, una faceta mal coneguda d'aquest humanista: la seva preocupació constant perquè Cervera tingués una biblioteca.

Primer fou amb la petita Biblioteca de l'Arxiu, pensada com a eina auxiliar de treball pels investigadors, i més endavant i

1. AHCC. Correspondència de l'AHCC Duran Gómez 1914-1923.

aprofitant el «padrinatge» i el precedent que l'Arxiu Històric i la seva biblioteca oferien, va saber veure l'oportunitat del moment perquè es gestionés una plaça de Biblioteca Popular per a Cervera.

Les dades límits proposades per l'estudi s'han escollit per uns motius concrets:

— L'any 1914 perquè hi trobem la primera notícia d'una donació de llibres de l'Institut d'Estudis Catalans a la Biblioteca Auxiliar de l'Arxiu. És la primera constància real d'un inici de biblioteca pública a Cervera.

— L'any 1934 perquè s'inaugura la Biblioteca Popular.

D'un primer tempteig (1914) arribem a una realitat concreta (1934).

En aquest espai de vint anys podem desglossar quatre etapes:

- 1914-1915: intents de formació i inicis de la Biblioteca Auxiliar.
- 1923: primer comentari concret de la Biblioteca Popular. En deduïm el primer intent seriós oficialment.
- 1931-1933: concreció oficial de la Biblioteca Popular.
- 1934: inauguració de la Biblioteca Popular.

1. Aproximació històrico-social

1.1. *Del no-res a la Biblioteca Auxiliar*

La primera etapa 1914-1919 fou de tempteig. Duran busca com nodrir i organitzar una biblioteca. Com a persona ben introduïda en l'àmbit cultural dóna a conèixer el seu intent a les màximes institucions del moment: unes vegades rep llibres, d'altres tan sols consells.

Les donacions més destacades procediren de Ramon d'Alós-Moner, secretari-redactor de l'Institut d'Estudis Catalans i adjunt de la Biblioteca de Catalunya, que l'any 1914 li escriu:

«conservo la llista que vares enviar d'obres que tens a la Biblioteca Auxiliar del teu Arxiu (...) Veuré si és possible que se t'envii algun llibre per la biblioteca que estàs formant (...)».²

2. AHCC. Correspondència de l'AHCC Duran 1914.

Efectivament, l'I.E.C. envià llibres en varies ocasions. Ara bé, Duran no rebé sempre llibres com a resposta a les seves peticions; també rebé consells. Un amic, F. Duran, fent referència a una sollicitud de llibres dirigida a l'Ajuntament de Barcelona, li recomana:

«Amic Duran (...) no veig més que els següents medis d'augmentar la Biblioteca del teu Arxiu (...) convertir la Biblioteca Auxiliar de l'Arxiu de Cervera en Biblioteca Municipal Pública i fer que l'Ajuntament de Cervera elevi una instància demanant al Ministeri d'Instrucció Pública que a la biblioteca se li envii un tramesa trimestral de llibres (...). L'acord d'elevat la instància s'ha de prendre en sessió i s'ha de fer constar en ella (en la instància) l'existència d'una Biblioteca Pública, la molta concurrència de públic a la mateixa i que per part de l'Ajuntament també se l'atén degudament i la no-existència d'altra Biblioteca Pública a Cervera. La concessió de lo demanat en la mateixa és força fàcil.

»No ho és tant la d'uns quants llibres per part de l'Ajuntament de Barcelona (...)»³

No obstant això, la perseverància donà els seus fruits i el març de l'any 1915, Duran en una carta dirigida a Gómez li comunica l'obtenció d'un important lot de llibres per la Biblioteca Auxiliar de l'Arxiu. Aquesta obtenció degué ser, però, molt laboriosa ja que amb la fina ironia que el caracteritzava, Duran es compara a una llevadora pels molts treballs que ha costat dur a bon terme la donació de llibres.

El 31 de març del mateix any diu:

«(...) continuo saqueijant biblioteques i demás cases públiques amb un profit bastant regular (...)»⁴

Després d'aquesta ofensiva per nodrir la Biblioteca Auxiliar no tenim més notícia explícita d'aquest tema en la seva correspondència. En part perquè Duran estava cada vegada més ocupat en càrrecs i responsabilitats a l'Arxiu Municipal de Barcelona i a l'Arxiu Històric de la Ciutat.

No obstant, hi degué continuar treballant i molt possiblement amb una idea més àmplia de biblioteca.

3. AHCC. Correspondència de l'AHCC 1914.

4. AHCC. Correspondència de l'AHCC Duran/Gómez 1915.

1.2. De la necessitat d'una Biblioteca Popular. 1923

Arribem a la primera menció explícita de la Biblioteca Popular el 13 de gener de 1923. Duran escriu a Gómez una carta de la que se'n dedueix que l'Ajuntament de Cervera havia fet un primer intent d'obtenir una plaça de Biblioteca, però no ho aconseguí. Duran critica durament la metodologia de la corporació cerverina:

*«(...) respecte a la Biblioteca Popular em sembla que esteu bevent a gallet. No són memòries escrites amb farcits literaris el que cal sinó proposicions ventatjoses segons unes bases de concurs que han estat publicades en el núm. 1 de la Revista de la Vida Municipal que el secretari de l'Ajuntament deu haver rebut un d'aquests dies. Llegiu detingudament aquestes bases i veureu com Cervera no té avui prou capacitat patriòtica per a poder-les complir. S'esbrava massa força en les lluites de cafè a cafè, i s'esmercen massa energies jugant a la manilla. Cal que vinguin altres temps i gent nova. De totes maneres jo parlaré amb l'amic Jordi Rubió per si ell hi veu més clar (...)».*⁵

La lectura d'aquestes ratlles ens revela força el neguit i el desencís que causa a Duran que Cervera es deixi perdre una institució en la que ell creu fermament. El moment històric no era tampoc massa propici, però ens deixa una porta oberta amb la menció final: *«parlaré amb l'amic Jordi Rubió...»*.⁶

1.3. La gestació de la Biblioteca Popular

Els temps millors que s'esperaven arribaren i les condicions perquè Cervera tingués una biblioteca es donaren. Hem de fer un salt, però, de deu anys, i arribar al període dels anys 1931-1933 que es pot denominar de la concreció de la Biblioteca Popular.

Efectivament, amb data del 10 de novembre de l'any 1931 trobem, no ja comentaris en cartes personals, sinó els esborranys manuscrits redactats per Agustí Duran dels documents oficials

5. AHCC. Correspondència de l'AHCC Duran/Gómez 1923.

6. RUBIÓ i BALAGUER, Jordi (1887-1982): Professor, bibliotecari i investigador. Fou director de la Biblioteca de Catalunya. Professor i director de l'Escola de Bibliotecàries. El 1915 fou encarregat per la Mancomunitat de l'organització de les Biblioteques Populares, tasca que continuà amb la Generalitat. Durant la Guerra Civil dirigí també les Biblioteques del Front. Al final de la Guerra fou cessat dels seus càrrecs oficials i entrà a treballar en una editorial. Participà, però, des del primer moment en les activitats culturals catalanes represes després de la guerra. El 1942 ingressà a l'I.E.C.

que l'Ajuntament ha d'elaborar per sol·licitar oficialment la Biblioteca Popular a la Generalitat de Catalunya.

Aquests documents són dos:

a) L'esborrany de la sol·licitud de l'Ajuntament per ser admès al concurs convocat per la Generalitat per la concessió de Biblioteques Populares, que ens diu:

«En la sessió Municipal (...) fou acordat autoritzar aquesta presidència per a prendre part en nom de l'Ajuntament al concurs que el Govern de la Generalitat de Catalunya semblava decantat a convocar per la creació de noves Biblioteques Populares que renovessin els beneficiosos fruits de les que havien estat creades per l'extingida Mancomunitat.

»Vista després de publicada la convocatòria del concurs entre Municipis de Catalunya per la concessió de dues Biblioteques Populares i considerades les condicions que són fixades i entès que entra dintre les possibilitats municipals de Cervera, aquesta Alcaldia

»Sol·licita a V.E.

»que la Ciutat de Cervera i en son nom el seu Ajuntament siguin admesos al concurs convocat pel Govern de la Generalitat de Catalunya per a la concessió de Biblioteques Populares, per la qual cosa pot oferir:

»1.er Un local independent amb comunicació directa amb el carrer, ço és la casa núm. 15 del carrer Major veïna de la Plaça de la República en la qual podria ésser estatjada la biblioteca al mateix temps que l'Arxiu Històric (...).

»2.^{on} El servei de llum, aigua i calefacció.

»3.er En el compliment d'una de les bases que el Govern de la Generalitat té aprovades respecte el pla general d'organització dels Arxius de Catalunya, l'Ajuntament de Cervera ofereix per a la futura Biblioteca Popular el veïnatge de l'Arxiu Històric, institució cultural ressenyada al Document annexe (...)».⁷

b) Un segon esborrany manuscrit d'en Duran del document annex esmentat en el primer esborrany, titulat «L'Arxiu Històric de Cervera i la futura Biblioteca Popular» en el que fa una descripció detallada del veïnatge adequat per a la biblioteca i la seva relació amb l'arxiu. Ens diu:

7. AHCC. Correspondència de l'AHCC Duran 1931.

«...L'Ajuntament de Cervera inicià l'any 1914 sota el nom d'Arxiu Històric, la creació d'una institució de cultura que tot seguit fou ben rebuda del públic i pogué créixer aviat mercès a la continuïtat de treball i la col·laboració general que convertí l'obra municipal en obra col·lectiva (...). Al costat de l'Arxiu fou començada aviat una Biblioteca (...) Auxiliar que mitjançant el servei de préstec fou notablement beneficiosa (...). Darrerament el Govern de la Generalitat de Catalunya, s'ha dignat prendre sota la seva alta protecció aquest Arxiu Històric, i ha disposat la creació d'un Patronat que el regeixi i ha votat una consignació per a què amb fixesa d'un càrrec de Conservador creat per la Generalitat i amb el prestigi que hi ha de dur el patronatge de les més altes de les institucions de Catalunya, aquest Arxiu de Cervera, començat per la iniciativa de la Corporació Municipal, sigui mantingut i augmentat per la millora cultural de poble.

«És aquesta institució en plena vida, la que l'Ajuntament de Cervera té l'alt honor d'oferir al Govern de la Generalitat com veïna i pariona de la Biblioteca Popular que podria ésser creada si el resultat del present concurs és favorable a la Ciutat de Cervera i està d'acord amb el viu desig del seu Ajuntament (...). 10 de novembre 1931».⁸

Encara trobem un tercer document junt amb aquests dos esborranys i és un ofici de l'Arquitecte Municipal de Cervera amb data del 17 de novembre de 1931 pel que dona constància del lliurament d'una còpia del projecte de la biblioteca a Agustí Duran.

Tots tres documents són d'una importància cabdal per a la història de la Biblioteca i evidencien el paper fonamental i decisiu que Duran i Sanpere hi tingué.

Presentar-se a un concurs amb tan bon padrinatge donà resultats positius i de les dues places que es convocaren, Cervera en guanyà una. L'any 1932 una carta de Jordi Rubió dirigida al senyor Gramunt, membre de Patronat donant ordres precises per a la realització dels mobles de la biblioteca és una mostra ja palpable que Cervera disposaria aviat d'aquest servei. Una vegada més Duran fa de pont perquè tot pugui dur-se a bon terme:

«Sr. Gramunt (...). El Sr. Duran va donar-me l'altre dia els plànols i indicacions relatius a les prestatgeries de la Bibliote-

8. AHCC. Correspondència de l'AHCC Duran 1931.

ca (...). Que el fuster es possi tot seguit a la feina (...) i envïi una factura per quadruplicat a Generaliat de Catalunya, Biblioteques Populars (...), Jordi Rubió».⁹

La realitat dels fets va prenent un lloc cada vegada més gran i amb data del dia de Sant Jordi de l'any 1933, una invitació del patronat de l'Arxiu Històric Municipal ens fa palesa la rellevància política i social d'aquesta entitat cultural a Cervera: «Invitació:

»El Patronat de l'Arxiu Històric Municipal es complau en convidar el públic cerverí a l'acte d'entrega (...) de l'edifici, obres i instal·lacions que es destinen a Biblioteca, Arxiu i Museu d'aquesta ciutat. La Generalitat de Catalunya hi serà representada pel Dr. Serra Hunter, Rector de la Universitat de Barcelona, i el Sr. A. Duran i Sanpere, del concell de Cultura. En representació de la Biblioteca de Catalunya hi assistirà el Sr. Massó i Torrens. Per l'Institut d'Estudis Catalans el Sr. Ramon d'Alós.

»Seguidament a dita entrega l'illustre novel·lista Sr. Joan Puig i Ferrater, donarà una conferència sobre el tema: "La Renaixença Catalana".

»L'acte començarà a les set del vespre en punt.

»Cervera, 23 d'abril de 1933».¹⁰

És indubtable l'eloqüència d'aquesta invitació. Les institucions més rellevants del món polític i cultural del moment hi són representades: Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans, Universitat de Barcelona, Biblioteca de Catalunya. Ineluctablement Duran hi és present i s'endevina la seva capacitat de convocatòria per organitzar aquest acte.

1.4. Inauguració de la Biblioteca Popular

Entrem de ple a l'any 1934 i la Biblioteca Popular de Cervera és una realitat. Per estudiar aquest aspecte ens ajuda el diari (fraccionat) de l'Arxiu Històric Comarcal redactat per l'Arxiver Frederic Gómez. Les notícies que ens arriben ens contagien del ritme frenètic que envolta la imminència d'una inauguració important. Amb les seves notes, F. Gómez ens fa viure el batibull d'instal·ladors de calefacció, paletes i fusters, personal de neteja i paquets de llibres que comencen a arribar a la biblioteca. El dia 25 de gener de 1934 Gómez diu:

9. Biblioteca Popular. Correspondència Rubió 1932.

10. AHCC. Correspondència de l'AHCC 1933.

*«Rebo notícia per mitjà d'A. Duran de què el dia 27 compa-reixen les dues bibliotecàries acompanyant-les el Sr. Jordi Ru-bió».*¹¹

I del dia 27 ens fa la següent descripció:

*«Arriben amb auto de servei les dues Srtes. Bibliotecàries acompanyades amb el Sr. Jordi Rubió. Han anat a rebre'ls Igna-si Arqués, F. Gómez i Josep Gramunt i aquest últim ens acom-panyà amb el seu auto fins a l'Arxiu. Queden complasents (sic) de la instal·lació. És convocada junta del Patronat i compareixen en Manuel Pedrós, D. Ferran Razquín, D. Josep Boncompte i D. Ig-nasi Arqués i Dn. Josep Gramunt a més l'alcalde D. Rosend Güell i n'Agustí Mestres. El Sr. Rubió fa gran elogi de l'institució i la gran utilitat que reportarà a la Ciutat el funcionament de l'Arxiu-Museu-Biblioteca i acorden fer la inauguració oficial el dia 6 de febrer, diada del Sant Misteri; tant les bibliotecàries com el se-nyor Rubió foren obsequiats pel Sr. Güell amb unes capses de galetes. Han marxat les Srtes. per a incorporar-se definitivament el dia 1 del mes següent».*¹²

Els dies que segueixen són de grans tràfecs i estan descrits amb la mateixa precisió que les anteriors lletres i ens diu entre altres coses:

*«(...) es treballa fins a la matinada per poder-ho tenir tot llest el dia 6 (...)».*¹³

I arriba l'esperat dia 6 de febrer. La descripció de Gómez és tan realista i minuciosa que ens fa reviure el moment. La repro-duïm íntegra:

«Avui es celebra la inauguració oficial de la Biblioteca Po-pular de la Generalitat i contra lo que estava anunciat no varen poder venir el Sr. Ventura Gasol i el Sr. Duran pel motiu d'es-tar malalts; a les 12 es celebra l'acte assistint-hi el Sr. Jordi Ru-bió no solament amb el càrrec de Director de l'Escola de Biblio-tecàries de la Generalitat sinó com a delegat del Sr. Gasol. Obre l'acte el tinent d'alcalde Sr. Mestres explicant al públic nombrós que omplia completament la sala Biblioteca, vestíbol i vessava per l'escala, de que ja era feta la inauguració l'any pasat, de certa manera i que ara solsament es feia l'entrega de la Biblioteca al públic. Seguidament prengué la paraula el Sr. Rubió i després

11. AHCC. Diaris de l'AHCC 1934.

12. AHCC. Diaris de l'AHCC 1934.

13. AHCC. Diaris de l'AHCC 1934.

de llegir unes quartilles del Sr. Duran planyent-se de no haver pogut assistir a l'acte, però que amb l'esperit estava amb nosaltres, després el Sr. Rubió d'haver pronunciat diferents i grans lloances al Sr. Duran explicà la utilitat i grans ventatges que reportarà la biblioteca a la nostra Ciutat, congratulant-se d'haver lograt obtenir una altra institució germana a les ja instal·lades arreu de Catalunya. Assistiren a dit acte el Diputat de la Generalitat Sr. Jaume Magre, l'Ajuntament, el Patronat de l'Arxiu Històric-Museu-Biblioteca, el comissari de Belles Arts Sr. Manuel Herrera Ges, el Director de les Escoles Subvencionades Mn. Josep Serrano, Director i Directora de les Escoles Graduades, mestres i mestresses, representants del Centre Republicà, Català F. C. i altres.

»Fou visitada dita Biblioteca per una gran gentada».¹⁴

Aquesta descripció de Gómez parla per ella sola. Es tracta realment del lliurament de la Biblioteca al públic. Un públic molt receptiu que gaudí i sabé treure profit d'aquesta institució cultural.

2. Conclusions

1. Es pot dit, sense exagerar, que aquesta institució marcà una generació de cerverins. Segons les cròniques, s'havia de fer torns per tenir lloc per seure. Els nens dels anys 30 de Cervera recorden encara ara l'impacte innovador que representà per a ells una secció infantil extraordinària que estava al seu abast sense discriminacions de cap tipus.

2. La Biblioteca Popular inicià així una etapa de màxim esplendor. Per la part del Servei de Biblioteques de la Generalitat el fons de llibres amb què se la dotà fou esplèndid i les biblioteccàries que estaren al seu càrrec tenien professionalitat, il·lusió i entusiasme, és a dir, la fórmula màgica de l'èxit.

3. Increïblement, aquest ritme continuà fins a darrers de l'any 1938 malgrat la situació política que patia el país des de l'any 1936.

4. L'any 1939 la biblioteca no escapà a les conseqüències nefastes que plenaren damunt totes les entitats culturals de Catalunya. S'ha de destacar, però, que la Biblioteca de Cervera durant

14. AHCC. Diaris de l'AHCC 1934.

els anys de Guerra Civil no tancà pràcticament mai les seves portes i fou sempre respectada per tothom, no patint mai el saqueig de cap bàndol. L'estima de tots els ceriverins per aquesta institució és ben manifesta.

5. Si bé a partir d'aquest moment fou impossible de seguir amb l'empenta inicial, la biblioteca va poder almenys conservar gairebé íntegre el seu patrimoni inicial que actualment té un valor incalculable pel seu testimoni.

* * *

Del període 1934-1939 es conserven els *Diaris de Biblioteca* i la correspondència amb Jordi Rubió. D'aquest període està en curs un estudi aprofundit que esperem publicar aviat.